

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת אחרי מות - קדשים, תשס"ז
מספר 701

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

מבנה פרשת קדושים

בתורתנו יש כמה פרשיות שבהן מצוות רבות: משפטים, ראה, שופטים, כי תצא וכמובן פרשתנו – פרשת קדושים. בכל אחת מפרשיות אלה עולה השאלה אם יש עיקרון שיכול להסביר את סדר הופעתן של המצוות או את הקשר ביניהן.

אשר לפרשתנו ניסה רד"צ הופמן¹ לתלות את מבנה פרק י"ט, שבו רובן המוחלט של המצוות בפרשה, בביטוי אני ה' או אני ה' א-להיכם המופיע, לדעתו,² 15 פעמים בפרשה. וכך הציע רד"צ הופמן לבנות את המבנה: קבוצה ראשונה - פתיחה בת שלוש פסקאות (ב-ד), קבוצה שנייה - חמש פסקאות שעניינן מצוות שבין אדם לחברו (ט-יח), וקבוצה שלישית - שבע פסקאות, ועניינה חוקות (כג-לו). בין קבוצה לקבוצה הוכנסה פסקה החוצצת ביניהן ואינה מסתיימת במילים אני ה'. את החריגות בקבוצה השלישית – שתי פסקאות שנושאייהן אינם חוקים אלא מצוות שבין אדם לחברו (לג-לד; לה-לו), תלה רד"צ הופמן בהנמקה המשותפת למצוות אלה – הוצאתנו ממצרים על ידי ה', וכך גם מצוות אלה מצטרפות לתחום החוקתי. על המופע האחרון של הביטוי "אני ה'" בפסוק לו טען הופמן שהוא סיום לכל הפרק.

על מבנה זה כבר העירה נחמה ליבוביץ שהפירוש המאולץ של רד"צ הופמן מחדד את התחושה שאין כאן מבנה ברור, ואולי בזה יש מטרה מכוונת: למנוע ניסיון אנושי ליצור מדרג איכותי של מצוות.³ הרב יעקב שפירא הציג בכמה זו פרשנות אחרת המסבירה את ההיגיון שבמבנה פרק י"ט.⁴ העיקרון הפרשני שהציג היה "קריאה מעגלית", המוכר בעולם הספרות כ"כיאזם" או "מבנה קדקודי". הוא הראה קווי דמיון בין פתיחת הפרק לסופו, כגון המילה "תיראו" ומצוות השבת המופיעות הן בפס' ג הן בפס' ל, ואיסור עבודה זרה המופיע הן בפס' ד הן בפסוקים כו-כט.

עיקרון זה אכן הציג היטב מכנים משותפים הבונים תקבולת כיאסטית, אלא שאין הוא מסביר את הקשר בין המצוות הסמוכות זו לזו, ובזה חסרוננו. דוגמה בולטת היא מצוות פרט ועוללות (פס' י) והמצווה הסמוכה לה – איסור מתן שבועת שקר.

כאמור, הופמן החשיב את הביטוי אני ה' אך לא כלל במבנה שלו את המופע האחרון שלו, ואילו שפירא העיר שהביטוי אני ה' מופיע שמונה פעמים, והביטוי אני ה' א-להיכם מופיע עוד שמונה פעמים. לדבריו נוסף שצורת ביטוי זו המסיימת קטעים ומצוות בכל הפרשה מטרתה לתת ביטוי למסר הפרשה כולה ולהסביר את המבנה שלה. בהצעתנו אנו מבקשים ליצור סינתזה בין דרכו של הופמן ובין דרכה של נחמה ליבוביץ.

הנחתנו היא שאין זה מקרה שביטוי מסוים מופיע פעמים רבות בקטע מוגדר, ויתרה מזו – שני ביטויים דומים הסמוכים זה לזה ושווים במספר מופעיהם בוודאי אומרים דרשני. כך אנו מפרשים את הפרק לפי עקרון "המילה המנחה" שחוקרי ספרות ומקרא עסקו ועוסקים בו רבות.

¹ דוד צבי הופמן, ספר ויקרא, ירושלים תשל"ו, עמ' כו.

² הביטוי מופיע בפועל בפעם ה-16 בפס' לו בסוף הפרק, ועל כך להלן.

³ נחמה ליבוביץ, עיונים חדשים בספר ויקרא, ירושלים תשמ"ג, עמ' 222.

⁴ יעקב שפירא, "קריאה מעגלית בפרק יט", דף שבועי לפרשת קדושים תשס"ה (מס' 599).

שני הביטויים – "אני ה'" ו"אני ה' א-להיכם", מופיעים 20 פעמים בפרשת קדושים כולה.⁵ כל אחד מהביטויים מופיע עשר פעמים. על חשיבות המספר עשר לא נאריך כאן, רק נזכיר שגם למספר זה כמספר טיפולוגי משמעות גדולה ביהדות.⁶

ההקבלה בין שני הביטויים מקבלת משנה תוקף אם נשים לב שבמבט ראשון לא ברור באלו מצוות (מתוך 51 המצוות שבפרשה)⁷ מופיע הסיוס "אני ה'" או "אני ה' א-להיכם", ולא מובן מדוע הכתוב מסתיים בביטוי "אני ה'" בחלק מהמצוות, ובביטוי "אני ה' א-להיכם" במצוות אחרות.⁸ לדעתנו, דווקא בזה מסתתר המסר המסביר את המבנה של הפרשה. אם נראה בכל סיומת של אני ה' א-להיכם סיוס קטע, נקבל את המצב הזה: שבע פסקאות השייכות בבירור לתחום המצוות שבין אדם למקום ושבע פסקאות השייכות בבירור לתחום המצוות שבין אדם לאילים (יט: כה); אכילה על הדם, הקפת הראש וכתובת קעקע (יט: כו-כח); זנות, מורא מקדש ושבת (יט: כט-ל); אבת וידעונים (יט: לא); עונשו של הפונה לדעונים ואזהרת הקדושה (כ: א-ז); עריות,¹¹ עונשיהן וסיבתן (כ: י-כג).

סיומות לנושאים השייכים לתחום שבין אדם לחברו: איסור גנבה ושבעת שקר¹² (יט: יא-יב); עושה, הלנת שכר ומכשול לפני עיוור (יט: יג-יד); משפט צדק, רכילות, לא תעמד על דם רעך (יט: טו-טז); שנאת אח, תוכחה, נקימה ונטירה ואהבת הרע (יט: יז-יח); מפני שיבה תקום (יט: לב); איסור הונאת הגר והציווי לאהבו (יט: לג-לד); מאזני צדק (יט: לה-לו). סיומות לנושאים משולבים:

1. יט: ג: איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי תשמרו אני ה' א-להיכם:
2. יט: ה-י: וכי תזבחו זבח שלמים לה' לרצונכם תזבחהו. ביום זבחכם יאכל וממחרת והנותר עד יום השלישי באש ישרף. ואם האכל יאכל ביום השלישי פגול הוא לא ירצה. ואכליו עונו ישא פי את קדש ה' חלל ונכרתה הנפש ההוא מעמיה. ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדה לקצר ולקט קצירך לא תלקט. וכרמך לא תעולל ופרט פרמך לא תלקט לעני ולגר תעזב אתם אני ה' א-להיכם.
עוד ארבעה קטעים משמשים קטעי מעבר: אחד בפתחת פרשת קדושים,¹³ אחד בסיום פרק י"ט,¹⁴ אחד במרכז פרק כ' בין ענייני המולך לענייני העריות,¹⁵ ואחד בסיום הפרשה.¹⁶ עד כה ראינו שהסימטריות המספרית בין שני התחומים בולטת (ולא בכדי המספר שבע שהוא כה דומיננטי במקרא יוצר אותן), אלא שאם נחלק בין המופעים של הסיומת אני ה' ואני ה' א-להיכם, נגלה דבר מעניין מזה:

בפסקאות של המצוות שבין האדם למקום יש חמש סיומות של אני ה' א-להיכם ושתיים של אני ה'. אבל בפסקאות שבין אדם לחברו המצב הפוך (שתיים לעומת חמש). היוצא מכך הוא, שסימטריות מפליאה קיימת בפרמטרים רבים בפרשה:

1. עשר סיומות של אני ה' לעומת עשר של אני ה' א-להיכם.
2. שבע פסקאות בתחומי המצוות שבין אדם למקום ושבע בתחומי המצוות של בין אדם לחברו מסתיימות בסיומת זו.

⁵ מסיבות מובנות אנחנו מעדיפים את חלוקת התורה לפרשיות ולא את החלוקה לפרקים, שמקורה אינו יהודי.
⁶ רשימות מורחבות של דברים שהופעתם היא ב"עשרה" מופיעות באבות דרבי נתן (נוסח א) פרקים לא-לה.
⁷ במקרה הזה שווה מספרם בספר החינוך הן במהדורת שעוועל הן במהדורת אשכול, שכידוע שונות זו מזו.
⁸ אביה הכהן רצה לטעון שהמצוות הכוללות סיומות אלה בפרשה עוסקות כולן ביסודות אמונה ובענייני חברה, והחסרות אותן אינן שייכות לתחומים אלה. ראו "מדרשי עשרת הדברות" משלב לו (תשס"א), עמ' 111-77 (לענייננו עמ' 90). על דבריו נעיר שטיעון זה דורש הסבר – מהו העיקרון שסביבו נמנות המצוות המופיעות בפרשתנו?
⁹ התופעה של שבעה מופעים דווקא אינה מקרית בעינינו. ראו מ"ד קסוטו, מאדם עד נח, ירושלים תשי"ט, עמ' 5-6.
¹⁰ איסור שפחה חרופה הוא עברה שבין אדם למקום, וקרוב האשם עידי.
¹¹ אנו רואים באיסורי העריות מצוות שבין אדם למקום מן הטעמים אלה: ראשית, רבים מקשרי העריות שנאסרו על האדם אינם באים לטובתו דווקא אלא הם בעיניו גזרת מלך, שלא כשאר מצוות שבין אדם לחברו הבאות להגן על החלש וליצור חברה הוגנת. שנית, הטעם המופיע באיסורי העריות הוא ההבדלה ממנהגי הגויים, וכך יסוד איסור העריות הוא דתי ולא חברתי, ראו ויקרא יח: ל, כ: כג. עם זה חשוב להעיר שעל פי דרך פרשנות זו דחקנו אף אנו את עצמנו לדחק שדחק עצמו הופמן ונדחה על ידי נחמנו ז"ל.
¹² אף שיסודו של איסור שבעת השקר הוא במערכת האיסורים כלפי שמיא, כאן הוא קשור לעיוות הדין החברתי.
¹³ "קדשים תהיו פי קדוש אני ה' א-להיכם" (יט: ב).
¹⁴ "ושמרתם את כל חקתי ואת כל משפטי ועשיתם אתם אני ה'" (יט: לו).
¹⁵ "ושמרתם את חקתי ועשיתם אתם אני ה' מקדשכם" (כ: ח).
¹⁶ "והייתם לי קדשים פי קדוש אני ה'" (כ: כו).

3. יש אף התאמה ניגודית בתוך כל תת-תחום בכמות הסיומות של אני ה' א-להיכם לעומת אני ה' (חמש לעומת שתיים ולהפך).

עם כל זה טרם פתרנו את שאלת הקשר בין הנושאים בפרשה ולא ענינו מדוע מתערכבים להם נושאים ומצוות מתחומים שונים כל-כך זה בזה? נראה שדווקא אותה סימטריות שחשפנו באה לומר לנו שעבודת ה' מתקיימת רק אם היא כוללת בתוכה במידה שווה הן את התחום הנראה שייך רק לעבודת המקום הן את התחום הנראה שייך רק לקיום החברה, ויעידו כל הרמזים הסימטריים שהוצגו. במילים אחרות: **אי הסדר לכאורה, הוא סודה של הפרשה!** ואת זאת כבר אמרה נחמה ליבוביץ.

ברובד הנגלה אין שום סדר, לכן הדבר עצמו מחייב את כל עובד ה'. ואולם הרמז הנסתר בא ואומר לנו יותר מזה: יש רק סדר אחד – סדר ההתאמה בין שני תחומי עבודת ה', ועלינו להגיע למצב שהתייחסותנו לשניהם תהיה סימטרית, ורק שילובם המוחלט יכול ליצור את מה שדורשת פרשתנו הן בפתחתה הן בסיומה: "קדשים תהיו... והייתם לי קדשים".

יוסף פריאל

דוקטורנט במחלקה לתנ"ך

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע